

UDK 323.15(497.11:4-12)
Biblid 0543-3657, 70 (2019)
God. LXX, br. 1174, str. 5–21
izvorni naučni rad
Primljen: 9.4.2019.

Nada M. RADUŠKI¹

Nacionalne manjine u bilateralnim sporazumima Srbije sa zemljama u regionu

SAŽETAK

Cilj ovog rada je prikaz regionalne saradnje i bilateralnih odnosa Srbije sa susjednim zemljama kroz prizmu položaja i prava nacionalnih manjina. Pored analize osnovnih demografskih pokazatelja (brojnost i prostorni razmeštaj) koji determinišu realizaciju prava i sloboda svake manjine, istražuje se i pitanje zaštite i očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta. U radu se analizira status tzv. novih manjina u Srbiji (hrvatske i makedonske), kao i manjinska prava mađarske i rumunske nacionalne manjine, s obzirom da je Srbija potpisala bilateralne sporazume sa ove četiri države što je od velikog značaja za dobre međususedske odnose i ulazak Srbije u Evropsku uniju. Istovremeno, u radu se istražuje pitanje položaja i prava srpske manjine u tim državama i ukazuje na njihov nepovoljan položaj u bivšim jugoslovenskim republikama, odnosno da su u praksi suočeni sa većim ili manjim problemima i asimilacijom.

Ključne reči: Bilateralni sporazumi, nacionalne manjine, status, prava, identitet, Srbija, Hrvatska, Severna Makedonija, Mađarska, Rumunija, Evropska unija.

Uvodna razmatranja

Nacionalna i kulturna raznolikost odlika je mnogih savremenih društava, pa su multietničke, multikonfesionalne i multikulturalne države danas više

¹ Autor je naučni savetnik u Institutu za političke studije, Svetozara Markovića 36, Beograd, e-mail: nadaraduski@gmail.com

Rad je realizovan u okviru projekta (broj 179009) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

pravilo nego izuzetak. Tome značajno doprinose demografski i ekonomski razvitak, intenzivne migracije stanovništva, politički i integracioni procesi na početku 21.veka. Uticaj procesa globalizacije i savremenih geopolitičkih promena na sve sfere društvenog života otvara potrebu kreiranja novog pristupa integracije manjina u društvo. Na značaj rešavanja manjinskog pitanja ukazuje i multikulturalnost današnjeg sveta, odnosno činjenica da retko u kojoj zemlji svi njeni državljani govore istim jezikom i pripadaju jednoj kulturi, a samo mali broj država može tvrditi da su prave nacionalne države u smislu podudaranja državnih s nacionalnim granicama. U različitim formama multikulturalizam je prisutan u svim evropskim državama koje priznaju realnost postojanja brojnih etnokulturnih identiteta, ali se u poslednje vreme sve češće čuju kritike imajući u vidu da proklamovane vrednosti multikulturalizma nisu u saglasnosti sa praksom. Strah od multikulturalizma pojačale su i masovne migracije, izbeglice i migrantska kriza 2015. godine, što otvara brojna pitanja i dileme sa aspekta ljudskih i manjinskih prava, posledica migracija na sve segmente društva, kao i na dinamiku i konstitutivne elemente multikulturalizma. Položaj manjina i njihova povezanost sa politikom multikulturalnosti podrazumeva respektovanje manjinskih kultura kao odgovarajućeg okruženja za ostvarenje ljudskih prava i prava pripadnika nacionalnih manjina.² Nacionalne manjine povezuju države i mogu predstavljati most saradnje, ali i stalni „kamen spoticanja“, pa regulisanje i unapređenje položaja manjina doprinosi boljim međuetničkim i spoljnopoličkim odnosima, stabilnosti i prosperitetu svih država u regionu. Poštovanje manjinskih prava više nije diskreciono pravo neke države, već je to pitanje sve više regulisano nacionalnim zakonima, međunarodnim dokumentima, ugovorima, poveljama i konvencijama.

Regionalna saradnja i dobrosusedski odnosi su prioritet spoljne politike Srbije u okviru koje je položaj manjina od izuzetnog značaja jer utiče na integracione procese i brzinu uključenja Srbije u Evropsku uniju. Manjinsko pitanje predstavlja fokus i obavezu Srbije u cilju pune integracije svih nacionalnih manjina u društvo, unapređenja odnosa među državama, kao i političke stabilnosti, ekonomskog razvoja i napretka zemlje. Dobri odnosi sa susedima, među kojima su i države članice Evropske unije sa kojima se Srbija graniči, a čiji pripadnici kao nacionalne manjine žive u Srbiji, uslov su za napredak i pozitivan ishod ukupnog procesa pristupanja Evropskoj uniji. Regulisanje položaja i poštovanje prava nacionalnih manjina vide se kao ključna pitanja nacionalnog zakonodavstva i politike, ali i kao važan aspekt bilateralne političke saradnje, odnosno realizacije odredaba iz bilateralnih sporazuma o zaštiti manjina.

² George Brunner, *Nationality Problems and Minority Conflicts in Eastern Europe*, Besterleermann Foundation Publishers, Gutersloh, 1996, pp. 33-39.

Evropska unija, Srbija i nacionalne manjine

Republika Srbija je nesumnjivo etnički heterogena država sa relevantnim brojem i udelom nacionalnih manjina, pa je od posebnog značaja regionalna i bilateralna međudržavna saradnja, imajući u vidu njene interese, ali i zahteve Evropske unije. U skladu sa obavezama iz poglavlja 23, manjinsko pitanje prisutno je na različite načine, a između ostalog i kao važan aspekt bilateralnih odnosa u cilju rešavanja problema ostvarivanja prava pripadnika pojedinih manjina. U pogledu regulisanja i poštovanja manjinskih prava, Srbija je obavezana da zakonodavstvo uskladi sa Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije, koja posebnim mehanizmima prati sprovođenje zakona i propisa u praksi, a od efikasnosti implementacije zavisi i brzina pristupa Srbije Evropskoj uniji.³

Važno je podsetiti da je EU u toku 1991. godine kao uslov za međunarodno priznavanje novonastalih država (prvo baltičkih, zatim i republika biše Jugoslavije) uvela i garantovanje prava manjina koja se zasnivaju na standardima OUN, OEBS-a, Evropske unije, Saveta Evrope i drugim, kao i na bilateralnim i multilateralnim sporazumima država o zaštiti nacionalnih manjina. Na unutrašnjem planu manjinska zaštita podrazumeva promene ili donošenje novog ustava, zakona o nacionalnim manjinama i drugih zakona koji posredno ili neposredno regulišu aspekte zaštite prava i sloboda nacionalnih manjina, kako autohtonih tako i novih manjina.

U Srbiji su u tom smislu preduzeti značajni koraci u prethodnom periodu, kao što su prihvatanje međunarodnih standarda i saradnja sa međunarodnom zajednicom, a pre svega sa OEBS-om i Savetom Evrope. Ratifikovana je Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope (2001), Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima Saveta Evrope (2005), potpisani su bilateralni ugovori sa Mađarskom, Rumunijom, Makedonijom i Hrvatskom i doneti brojni zakoni relevantni za zaštitu manjinskih prava u Srbiji. Ratifikacijom međunarodnih dokumenata Srbija je preuzela obavezu zaštite ljudskih i manjinskih prava, i ona su deo nacionalnog zakonodavstva koji dostiže visok nivo zaštite prava nacionalnih manjina što je od velikog značaja za Srbiju na planu evropskih integracija.

Posmatrano na unutrašnjem planu pravni okvir manjinske politike čini Ustav Republike Srbije⁴ (2006) koji propisuje da država štiti prava pripadnika svih nacionalnih manjina u Srbiji i garantuje im posebnu zaštitu radi

³ Savet Evrope doneo je odluku (Kopenhagen, 1993) da zemlje bivšeg Istočnog bloka mogu postati članice Evropske unije samo uz ispunjenje određenih političkih uslova (prava i zaštita nacionalnih manjina i dr.), ekonomskih i pravnih. Ali, dok se od država kandidata zahteva poštovanje manjinskih prava, istovremeno Evropska unija nije definisala sopstvene standarde zaštite prava manjina niti poštovanje tih prava nadzire u državama članicama Evropske unije.

⁴ "Ustav Republike Srbije", Internet, <http://www.parlament.gov.rs>, 12.12.2016.

ostvarivanja pune ravnopravnosti i očuvanja etničkog identiteta (čl. 14). Pored ustavnih rešenja, u Srbiji je 2002. godine donet i prvi Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina⁵ koji reguliše način ostvarenja svih prava koja su ustavom ili međunarodnim ugovorima garantovana pripadnicima nacionalnih manjina. Najvažniji deo odnosi se na pravo očuvanja etnokulturne posebnosti pripadnika manjina (jezik, vera, tradicija, itd.), toleranciju i jednakost. U proteklom periodu usvojen je i Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina⁶ koji uređuje položaj manjinskih samouprava, njihov izbor, nadležnosti, odnos sa državnim organima i način finasiranja kulturne autonomije. Nacionalni saveti zastupaju manjine u oblasti službene upotrebe jezika i pisma, obrazovanja, informisanja i kulture. Od velikog značaja je Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma,⁷ koji propisuje da ako udeo pripadnika neke nacionalne manjine u ukupnom stanovništvu lokalne samouprave dostiže 15% (po rezultatima poslednjeg popisa), u službenoj upotrebi je jezik te manjine u upravnom i sudskom postupku, u komunikaciji sa državnim organima, obrazovanju, informisanju, kulturi, i drugo. Država se obavezala i brojnim drugim zakonima na zaštitu manjina, unapređenje elemenata manjinskog identiteta, postizanja ravnopravnosti između nacionalnih manjina i većinske populacije, nediskriminacije po bilo kom osnovu, itd.

Sa demografskog aspekta, nacionalne manjine u Srbiji izrazito su diferencirane po brojnosti, prostornom razmeštaju, političkoj organizovanosti, nacionalnoj emancipaciji, etnodemografskim i drugim osobenostima. Zvanični popisni rezultati igraju veliku ulogu jer se često ostvarivanje manjinskih prava vezuje upravo za statističko-demografske pokazatelje (brojnost i etnička kompaktnost), što je posebno bitno sa aspekta bilateralnih odnosa i regionalne saradnje. Popis 2011. godine pokazuje da u Srbiji (bez KiM), pored Srba kao većinskog naroda (6,0 miliona ili 83,3%), žive i mnogobrojne nacionalne manjine, a brojčano najrelevantniji su: Mađari (253,9 hiljada ili 3,5%), Romi (147,6 hiljada ili 2,1%) i Bošnjaci (145,3 hiljada ili 2,0%), dok ostali participiraju pojedinačno sa ispod 1%, kao što su: Hrvati (57,9 hiljada ili 0,8%), Slovaci (52,8 hiljada ili 0,7%), Crnogorci (38,5 hiljada ili 0,5%), Vlasi (35,3 hiljada ili 0,5%), Rumuni (29,3 hiljada ili 0,4%), Makedonci (22,8 hiljada ili 0,3%), i drugi.⁸

⁵ "Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina", Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica, *Službeni list SRJ* (11), 2002.

⁶ "Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina", Internet, <http://www.bgcentar.org.rs/zakoni-republike-srbije>, 27.12.2016.

⁷ "Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma", Internet, <http://www.bgcentar.org.rs/zakoni-republike-srbije>, 10.1. 2017.

⁸ Nada Raduški, "Nacionalna pripadnost stanovništva Srbije po popisu 2011.godine", *Srpska politička misao*, br.1, 2013, str.11-28. doi:1022182/spm.3912013.1

Za potrebe ovog rada u analizu su uzete četiri nacionalne manjine čiji pripadnici žive u Republici Srbiji, a to su mađarska, rumunska, hrvatska i makedonska, sa čijim matičnim državama se Srbija graniči i sa kojima ima potpisane bilateralne sporazume u okviru kojih položaj i prava nacionalnih manjina zauzimaju značajno mesto. Istovremeno, Srbija je zainteresovana da srpska manjina u tim državama uživa manjinska prava koja su garantovana međunarodnim konvencijama, nacionalnim zakonima i bilateralnim sporazumima, kao i na očuvanje srpskog nacionalnog i kulturnog identiteta.

Bilateralni sporazumi Srbije sa bivšim jugoslovenskim republikama: Hrvatska i (Severna) Makedonija

Burne geopolitičke promene devedesetih godina 20 veka, dezintegracija SFRJ i stvaranje novih država na prostoru bivše Jugoslavije, otvorili su pitanje poštovanja prava ne samo postojećih manjina, već i tzv. novih manjina, odnosno pripadnika onih etničkih zajednica koji su nakon secesije u novoformiranim državama od konstitutivnog naroda postali nacionalna manjina (na primer, Srbi u Hrvatskoj i Hrvati u Srbiji, i slično). U prošlosti, to se u Evropi potvrdilo prilikom raspada Austrougarskog i Osmanlijskog carstva i nastanka novih nacionalnih država na tim prostorima, a u novijoj istoriji u slučajevima dezintegracije SFRJ, SSSR i ČSSR. Pojavio se problem kako definisati status građana koji ne pripadaju većinskom narodu, a do tada nisu imali ni položaj nacionalne manjine. Podela na stare i nove manjine implicira da stare manjine imaju dužu tradiciju u ostvarivanju manjinskih prava, dok nove manjine ta prava tek ostvaruju i izgrađuju svoje institucije. U stvarnosti, na jednak način se tretiraju obe vrste nacionalnih manjina, pa zato njihovo razlikovanje ima smisla samo kada se govori o političkom odnosu prema manjinama, jer iza ove podele stoje pre svega politički razlozi.⁹ Činjenica je da novonastale države, bivše jugoslovenske republike, nisu imale kapaciteta da na pravi način regulišu status autohtonih i novih manjina, poštovanje kako individualnih tako i kolektivnih prava, dok su istovremeno prihvatile kriterijume i standarde razvijenih država koji nisu bili u prilagođeni aktuelnim političkim i socioekonomskim prilikama. Sa raspadom SFRJ postavilo se i pitanje položaja Srba kao nove manjine u postjugoslovenskim državama čiji je status određen evropskim standardima,

⁹ Za određenje pojma tzv. nove manjine, kao i svake manjine, posebno je važan odnos između nacionalnosti i državljanstva. Još od Versajskog sporazuma (1919) postoje odredbe po kojima se automatski utvrđuje državljanstvo stranim državljanima pripojenih novoj državi, ali i pravo da se odluče za neko drugo državljanstvo. Dakle, državljanstvo je uslov za sticanje prava etnički povezanoj zajednici na status nacionalne manjine. Videti: Dušan Janjić, "Nove nacionalne manjine i demokratska manjinska politika", u: Dragutin Babić i Drago Župarić-Ilić (urs) *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2010, str. 209-219.

ali je činjenica da formalno-pravno mnogo bolje stoje nego što je njihov stvarni položaj, koji se može oceniti kao nezadovoljavajući.

Srbija i Hrvatska

Dezintegracijom bivše SFR Jugoslavije i formiranjem novih samostalnih država, pripadnici hrvatske nacionalnosti u Srbiji, kao i srpske u Hrvatskoj, našli su se u položaju tzv. nove nacionalne manjine („nep priznate manjine“), što je imalo za posledicu promene u njihovom statusu i pravima, a ujedno i predstavljalo izazov za demokratsku manjinsku politiku tih država.

Pripadnici hrvatske nacionalne manjine, po popisu 2011. godine, broje 57,9 hiljada ili 0,8% u ukupnoj populaciji Srbije. Regionalno posmatrano, pretežno su nastanjeni u Vojvodini (47,0 hiljada) gde čine treću po brojnosti manjinu (posle mađarske i slovačke). Odlikuje ih intenzivan proces demografskog starenja (prosečna starost iznosi čak 51 godinu), visok mortalitet i negativan prirodni priraštaj, što zajedno sa iseljavanjem (pretežno prema matičnoj državi) ima za posledicu smanjenje broja (za 17% u odnosu na prethodni popis, a oko 40% u odnosu na popis 1991. godine). Hrvati su najbrojniji u Subotici (14,2 hiljada) i Somboru (7,1 hiljada), dok najveće procentualne udele beleže u Apatinu (10,4%), Subotici (10%), Baču (8,4%) i Somboru (8,2%).

Što se tiče srpske manjine u Hrvatskoj, populaciono kretanje Srba odlikuje drastično apsolutno i relativno smanjenje. Po poslednjem popisu (2011) registrovano je 186,6 hiljada (4,4%) pripadnika srpske nacionalnosti, što je u odnosu na popis pre rata (1991) kada je zabeleženo 581,7 hiljada (12,2%), smanjenje za preko dve trećine.¹⁰ Demografski razvitak Srba odlikuje intenzivan proces starenja i nastavak procesa depopulacije, a u političkom smislu danas se objektivno nalaze između asimilacije i integracije. Hrvatska je uglavnom pod međunarodnim pritiskom ratifikovala gotovo sve međunarodne konvencije i dokumenta koja se odnose na poštovanje prava nacionalnih manjina, ali nije bilo dovoljno političkih pretpostavki i volje da se zakoni dosledno sprovedu u praksi.¹¹ Okvir za ostvarenje manjinskih prava postavljen je novim Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina Republike Hrvatske (2002) i posebnim zakonima kojima su nacionalnim manjinama osigurana sva kolektivna prava prema najvišim međunarodnim standardima. Dakle, problem nije u domenu postojećih zakona, već u njihovom sprovođenju.

¹⁰ Videti više o populacionoj dinamici, prostornom razmeštaju i položaju Srba u Hrvatskoj u: Nada Raduški, „Srpska nacionalna zajednica na prostoru Hrvatske u drugoj polovini XX i početkom XXI veka“, *Međunarodna politika*, br. 1151, 2013, str. 23-36.

¹¹ Siniša Tatalović, „Utemeljenje Srba u Hrvatskoj“, u: Vojislav Stanovčić (ur.) *Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoj i centralnoj Evropi*, SANU, Beograd, 2005, str. 131-147.

Politički odnosi između Srbije i Hrvatske su izuzetno kompleksni, opterećeni prošlošću, a međuetnički sukobi i konflikti ostavili su brojne posledice, međusobno nepoverenje, animozitet i veliku etničku distancu, što otežava proces normalizacije odnosa, regionalnu saradnju i poštovanje prava nacionalnih manjina. Prvi Sporazum o normalizaciji odnosa¹² dve države potpisan je i ratifikovan 1996. godine, bučno najavljen i medijski praćen, ali je u praksi ostao „mrtvo slovo na papiru“, s obzirom da proces povratka izbeglog i prognanog stanovništva, pitanje stanarskih prava, nestalih lica, neisplaćenih penzija, itd. „ni do dana današnjeg nije rešeno, naprotiv, njime je legalizovan genocid i etničko čišćenje hrvatske države nad srpskim narodom“.¹³

Činjenica da je Hrvatska punopravna članica Evropske unije, a da se Srbija opredelila za put ka EU, jasno nalaže neophodnost da ove dve države rešavaju otvorena i sporna pitanja u funkciji pune normalizacije odnosa. Pitanje manjina uvek mora biti na dnevnom redu u bilateralnim odnosima Srbije i Hrvatske, a EU je najbolje mesto za rešavanje svih spornih pitanja dve države. Međutim, primetno je da su se posle ulaska Hrvatske u EU (2013) se pogoršali državni odnosi Srbije i Hrvatske, kao i odnos Hrvatske prema srpskoj manjini, što se ogleda u povećanom broju fizičkih napada na Srbe, uništavanje njihove imovine, ukidanje prava na korišćenje ćirilice pisma u Hrvatskoj, itd.¹⁴

U političkom dokumentu pod nazivom Deklaracija o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja između Republike Srbije i Republike Hrvatske (2016) identifikovani su svi aktuelni problemi u šest tačaka (prva se eksplicitno odnosi na nacionalne manjine), sa ciljem da se pristupi njihovom rešavanju u cilju bolje saradnje, stabilnosti i daljeg razvoja bilateralnih odnosa.¹⁵ Imajući u vidu da je u pitanju politički dokument, a ne međudržavni ugovor, nema obavezujući karakter, već zavisi od političke volje aktera. To potvrđuje i pojava novih tenzija i međuetničkih konflikata, kao i ocena da istorijski kontekst i dalje igra važnu ulogu u bilateralnim

¹² „Zakon o potvrđivanju sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije“, Internet, <http://www.hnv.org.rs/docs/ZAKON%20normalizaciji%20HR.pdf>

¹³ Momčilo Subotić, „Hrvatska na putu Srbije u EU“, *Politička revija*, br. 4, 2013, str.71.

¹⁴ Tamara Opačić, *Govor mržnje i nasilje nad Srbima u 2015*, Srpsko narodno vijeće i Vijeće srpske nacionalne manjine Grada Zagreba, 2016.

¹⁵ Ministarstvo spoljnih poslova, Uprava za saradnju sa dijasporom i Srbima u regionu, „Deklaracija o unapređenju odnosa Srbije i Hrvatske“, 20. jun 2016, Internet, <http://www.dijaspورا.gov.rs/lat/deklaracija-o-unapređenju-odnosa-srbije-i-hrvatske/>, 09/05/2019.

¹⁶ Forum za etničke odnose, *Nacionalne manjine u odnosima Srbije sa susedima*, FEO, Beograd, 2017, str. 50.

odnosima i regionalnoj saradnji, te da je potreban odlučniji zaokret i čvršća politička volja vladajućih elita na obe strane.¹⁶

Srbija i Severna Makedonija

Evrointegracije se ocenjuju kao spoljnopolitički prioritet obe zemlje, a pitanja prava i položaja nacionalnih manjina predstavljaju važnu dimenziju u bilateralnoj saradnji Srbije i Severne Makedonije.

Pripadnici makedonske nacionalnosti su prešli put od statusa konstitutivnog naroda u bivšoj SFRJ do statusa tzv. nove nacionalne manjine u Srbiji. Demografsku dinamiku ove manjine karakteriše depopulacija što potvrđuje i komparacija popisnih etnostatističkih podataka. U 2011. godini popisano je 22,8 hiljada pripadnika makedonske nacionalne manjine, koji procentualno čine 0,3% ukupne populacije Srbije (bez KiM), što je u poređenju sa ranijim popisom smanjenje za oko tri hiljade (za 12%), dok je udeo ostao gotovo nepromenjen. Odlikuje ih negativni prirodni priraštaj što je rezultat visokog mortaliteta zbog izrazito stare starosne strukture (prosečna starost iznosi 52 godine), i čine jednu od najstarijih (pored Nemaca i Slovenaca) etničkih zajednica u Srbiji. Teritorijalna distribucija pokazuje visoku nastanjenost (gotovo 50%) u regionu Vojvodine, najveću koncentraciju imaju u gradovima (najviše u Beogradu oko 7,0 hiljada i Pančevu 4,6 hiljada), dok visoke procentualne udele beleže u Plandištu (9,2%) i Pančevu (3,7%). Najveću etničku kompaktnost imaju u naselju Jabuka kod Pančeva gde je svaki treći stanovnik pripadnik makedonske nacionalnosti, a makedonski jezik u službenoj upotrebi. Makedonskoj manjini (kao i svim ostalim nacionalnim manjinama u Srbiji) sva prava su garantovana Ustavom i odgovarajućim zakonima, nema značajnijih spornih pitanja i Makedonija je u više navrata isticala zadovoljstvo položajem svoje manjine u Srbiji.

Posle dezintegracije SFRJ i osamostaljivanja Makedonije (odnedavno Severne Makedonije) otvorio se problem položaja Srba u toj državi i ostvarivanje njihovih ljudskih i manjinskih prava. Po poslednjem popisu iz 2002. godine¹⁷ od ukupno 2,2 miliona stanovnika, Makedonci kao matičan narod čine 1,3 miliona (64,2%), Albanci 509 hiljada (25,2%), Turci 78 hiljada (3,8%), Romi 54 hiljada (2,7%) i Srbi 35,9 hiljada (1,8%). U pogledu prostornog razmeštaja, najveća koncentracija pripadnika srpske manjine je u Skopskom i Kumanovskom regionu (79,9%), a srpski jezik je u službenoj upotrebi u tri

¹⁷ Planirani popis 2011. godine najpre je odložen (zbog održavanja prevremenih parlamentarnih izbora), da bi potom započeo 1. oktobra 2011. godine, ali ga je Državna popisna komisija ubrzo prekinula jer nisu bili ispunjeni svi neophodni uslovi. Tokom popisa došlo je do nesuglasica oko popisne metodologije u delu koji se odnosi na korišćenje originalnih dokumenata za identifikaciju građana. Albanska manjina je, između ostalog, tražila da se na popisu priznaju i fotokopije ličnih karata, a ne samo originali.

opštine na severozapadu Makedonije (Kumanovo, Čučer-Sandevo i Staro Nagoričane). Ustav Republike Makedonije iz 2001. godine (donet posle potpisivanja Ohridskog sporazuma), reguliše ustavno-pravni status Srba kao „deo srpskog naroda koji živi u Republici Makedoniji“ čime je omogućeno da budu zastupljeni u Savetu za međunacionalne odnose Sobraja Makedonije i imaju pravo na finansijsku pomoć Vlade u programu očuvanja svog nacionalnog identiteta. Srbi su na osnovu Ustava dobili status nacionalne manjine, što čini dobru osnovu za brže rešavanje srpskog nacionalnog pitanja u Makedoniji. Iako Ustav Makedonije garantuje pripadnicima nacionalnih manjina pravo na obrazovanje na maternjem jeziku, nastava na srpskom jeziku se izvodi samo u četiri osnovne škole u većim gradovima (Kumanovo, Skoplje), dok u oblasti kulture nema nijedna srpska institucija. Obrazovanje na srpskom jeziku pohađa samo stotinak učenika, a gimnazija u Skoplju je ukinuta još 1986. godine. Srpski jezik je u službenoj upotrebi u tri opštine na severozapadu Makedonije, ali ne postoji informisanje, dnevni list ili časopis na srpskom jeziku, što sve upućuje na pitanje održivosti nacionalnog identiteta i proces asimilacije Srba, zbog čega je neophodno i veće angažovanje Srbije kao matične države.¹⁸ Pripadnici srpske manjine ne uživaju slobodu veroispovesti koja im je garantovana Ustavom jer Srpskoj pravoslavnoj crkvi nije omogućeno slobodno delovanje na teritoriji Makedonije. Institucionalni okvir poštovanja manjinskih prava čini Sporazum o zaštiti manjina između Srbije i Makedonije potpisan 2004. godine, a ratifikovan 2005. godine, međutim, do sada nije održana nijedna zajednička sednica Međuvladine mešovite komisije za nacionalne manjine.

Bilateralni sporazumi Srbije sa susednim državama članicama Evropske unije: Mađarska i Rumunija

Na značaj bilateralne i dobrosusedske saradnje ukazuje i činjenica da su sva otvorena manjinska pitanja koja se ne mogu rešiti u bilateralnim odnosima ugrađena u Zajedničke pozicije EU za otvaranje poglavlja 23 i da se moraju rešiti tokom pregovora o pristupanju EU koja je garant toga. Rezultat je činjenica da je Srbija prva zemlja kandidat za članstvo u EU koja je bila u obavezi da donese poseban akcioni plan za ostvarivanje prava nacionalnih manjina.¹⁹ Za Srbiju, imajući u vidu da je njen cilj ulazak u Evropsku uniju i pridruživanje međunarodnim integracionim procesima, regulisanje prava pripadnika nacionalnih manjina i dobri međunacionalni

¹⁸ Dušan Veljković, „Položaj srpske manjine u Makedoniji“, u: Vojislav Stanovčić (ur.), *Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoj i centralnoj Evropi*, SANU, Beograd, 2005, str. 153-161.

¹⁹ „Akcioni plan za ostvarivanje prava nacionalnih manjina“, Internet, http://www.ljudska-prava.gov.rs/sites/default/files/prilog_fajl/akcioniplan_za_sprovođenje_prava_nacionalnih_manjina_sa_semaforom.pdf.

odnosi su od krucijalnog značaja. U tom kontekstu je neophodno razmatrati i bilateralnu problematiku sa susednim državama članicama Evropske unije (Mađarskom, Rumunijom i Hrvatskom), ali i sa Severnom Makedonijom koja nije članica EU, ali sa kojom Srbija ima regionalnu saradnju i potpisan bilateralni sporazum po pitanju zaštite nacionalnih manjina.

Srbija i Mađarska

Na bilateralne odnose Srbije i Mađarske aktivno i neposredno utiče položaj mađarske, odnosno srpske manjine u tim državama. Mađarska manjina predstavlja brojčano najveću nacionalnu manjinu u Srbiji, što potvrđuju i podaci 2011. godine kada je registrovano 253,9 hiljada Mađara ili 3,5% u ukupnoj populaciji Srbije (bez Kosova i Metohije). Nastanjeni su gotovo isključivo u regionu Vojvodine (251,1 hiljada), a prostorni razmeštaj odlikuje visok stepen koncentrisanosti u Severnobanatskom i Severnobačkom okrugu gde se nalaze osam većinskih mađarskih opština (Kanjiza, Senta, Ada, Bačka Topola, Mali Iđoš, Čoka, Bečej i Subotica). Na trend izražene etničke homogenizacije ukazuje podatak da u tim opštinama živi više od polovine ukupnog broja Mađara sa prostora Vojvodine. Osnovno demografsko obeležje mađarske manjine je depopulacija, negativan prirodni priraštaj, stara starosna struktura (prosečna starost iznosi preko 45 godina), kao i emigracije prema matičnoj državi, SAD, Kanadi i Australiji. Od 2011. godine kada je omogućen povlašćen prijem u mađarsko državljanstvo (državljanstvo članice EU i članice Šengen zone) ovaj trend se značajno ubrzao.²⁰ Mađarska nacionalna manjina je jedna od najbolje društveno i kulturno organizovanih manjina u Srbiji, politički zastupljena na svim nivoima vlasti. Tome u velikoj meri doprinose dobri bilateralni odnosi dve zemlje, političke stranke na čelu sa Savezom vojvođanskih Mađara (SVM), kulturne i druge organizacije, a posebno Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine sa aktivnim delovanjem u oblasti obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika i pisma.

²⁰ Mađarska je od 2011. godine zakonski omogućila povlašćen prijem u mađarsko državljanstvo svim potomcima bivših mađarskih državljana koji razumeju i govore mađarski jezik bez obaveznog naseljavanja u Mađarsku. Prema procenama, oko 200 hiljada stanovnika Srbije (uglavnom iz Vojvodine) je zatražilo mađarsko državljanstvo, prvenstveno zbog lakšeg zaposlenja i odlaska u zemlje EU. Srbija ne otežava ovaj proces dobijanja dvojnog državljanstva za razliku od nekih drugih država sa, takođe, značajnom mađarskom manjinom (na primer, Slovačka i Ukrajina). Videti: "Mađarsko državljanstvo za SVE starosedeoce", gradSubotica.co.rs, 6. januar 2011. Internet, <http://www.gradsubotica.co.rs/madarsko-drzavljanstvo-za-sve-starosedeoce>, 09/05/2019.

²¹ U Mađarskoj pod pojmom nacionalne manjine zakonodavac podrazumeva etničke grupe koje na teritoriji današnje Mađarske žive najmanje 100 godina, čine prepoznatljivu manjinu u odnosu na većinsko stanovništvo i čiji pripadnici, državljani Mađarske, imaju očuvanu svest o zajedničkom poreklu i želju da sačuvaju svoje etničke i kulturne osobenosti.

Što se tiče položaja Srba u Mađarskoj, treba istaći da je srpska manjina zvanično priznata nacionalnih manjina, a prava su joj kao i ostalim manjinama u Mađarskoj garantovana Zakonom iz 1993. godine.²¹ Prema popisu 2011. godine, od ukupno 9,9 miliona stanovnika, 83,7% čine Mađari, dok Srbi broje 10.0 hiljada (0,1%), i nalaze se na šestom mestu po brojnosti u etničkoj strukturi Mađarske. Srpskoj manjini su priznata kulturna i jezička prava čije ostvarivanje u velikom delu finansijski podržava Mađarska. U pogledu populacionog razvitka, pripadnike srpske manjine odlikuje stara starosna struktura što je posledica niskog i stalno opadajućeg fertiliteta. Obrazovna struktura je, za razliku od starosne, povoljna budući da od svih etničkih zajednica (uključujući i većinsku) Srbi imaju najveći procenat visokoobrazovanih, a najmanje lica bez završene osnovne škole što je najverovatnije posledica njihovog visokog udela u gradskim sredinama. Međutim, prisutne ekonomske i političke promene u društvu, ali i promene u okviru same srpske zajednice (sve veći broj mešoviti brakova, asimilacija, alterofonija i dr.) zahtevaju strategiju očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta srpske manjine u Mađarskoj.²² Za budući period najvažnije pitanje je poznavanje i očuvanje maternjeg jezika kao najvažnije komponente srpskog nacionalnog identiteta.²³

Osnov bilateralnih odnosa Srbije i Mađarske u oblasti manjina čini Sporazum o zaštiti prava mađarske nacionalne manjine koja živi u Srbiji i srpske manjine koja živi u Mađarskoj (potpisan 2003. godine između Mađarske i tadašnje državne zajednice Srbija i Crna Gora). Za sprovođenje ovog sporazuma nadležna je Međuvladina mešovita srpsko-mađarska komisija koja je do sada održala pet sednica (poslednja 2016. godine). Mađarska u svojoj spoljnoj politici podržava evrointegracije Srbije, i u srpsko-mađarskim bilateralnim odnosima zvanično nema otvorenih pitanja i problema, Mađarska je zadovoljna položajem i pravima svoje manjine, te je prisutna pozitivna ocena i podrška Srbiji na putu u Evropsku uniju.

Srbija i Rumunija

Regionalna saradnja između Srbije i Rumunije može se oceniti kao uspešna i predstavlja dobar primer stabilnih međudržavnih i bilateralnih odnosa u okviru kojih manjinska problematika zauzima važno mesto.

²¹ Mladena Prelić, „Srbi u Mađarskoj: jedan pogled na savremenu situaciju“, u: Nikola Pantelić (ur.) *Etnički odnosi Srba sa drugim narodima i etničkim zajednicama*, Etnografski institut, SANU, knjiga 44, Beograd, 1998, str. 219-229.

²² Uprkos odredbama manjinskog zakona u praksi često ne funkcioniše službena upotreba srpskog jezika zbog njihove malobrojnosti i disperzivnosti, prisutne alterofonije, odnosno jezičke asimilacije ili zbog toga što se ne finansira posebnim merama službena upotreba srpskog jezika i pisma. Videti: Pera Lastić, „O položaju Srba u Mađarskoj“, u: Vojislav Stanovčić (ur.), *Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoj i centralnoj Evropi*, op. cit., str. 187-235.

Pripadnici nacionalnih manjina pretežno žive u pograničnim područjima, kao što su Severnobanatski, Južnobanatski, Srednjobanatski, Braničevski, Borski i Podunavski okrug u Srbiji, a u Rumuniji županije Timiș, Karaș-Severin i Mehedinți.

Po popisu 2011. godine, u Republici Srbiji (bez KiM) registrovano je 29,3 hiljada pripadnika rumunske nacionalne manjine (0,4% ukupnog stanovništva), pri čemu je u odnosu na prethodni popis zabeleženo smanjenje (za 5,2 hiljada) zbog iseljavanja i negativnih populacionih trendova. Prostorni razmeštaj rumunske manjine odlikuje visoka koncentrisanost u regionu Vojvodine gde živi 25,4 hiljada, što čini 87% od ukupnog broja Rumuna sa područja Srbije. Najbrojniji su u opštinama Alibunar (4870 ili 25%) gde je svaki četvrti stanovnik pripadnik rumunske nacionalne manjine, Vršac (5420 ili 10,4%) i Pančevo (3173), dok začajan procentualni udeo imaju u Žitištu (8,4%), Plandištu (6,9%) i Kovačici (6,1%). Rumunski jezik je u službenoj upotrebi u deset opština na osnovu Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisama nacionalnih manjina, a položaj rumunske manjine regulisan je i drugim pozitivnim propisima o zaštiti prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina u Srbiji.

Iako je Rumunija, generalno, zadovoljna položajem svojih sunarodnika u Srbiji, u bilateralnim odnosima otvara se i problematizuje pitanje vlaške nacionalne manjine u regionu Istočne Srbije. Naime, prema Zakonu o podršci Rumunima u inostranstvu (2007), Rumuni koji žive u inostranstvu definišu se kao lica koja pripadaju kulturnoj, etnonacionalnoj, verskoj ili nekoj lingvističkoj zajednici iz Rumunije, bez obzira koji etnonim koriste na području gde žive (Vlasi, Rumeni, Moldavci, Armani, Daco-Rumuni, Kuto-Vlasi, itd.).²⁴

U Srbiji iste popisne godine, 35,3 hiljada lica deklariralo se kao pripadnici vlaške nacionalne manjine koji Srbiju, a ne Rumuniju, smatraju svojom matičnom državom i koji se samodefinišu kao autohtono vlaško stanovništvo. Međutim, u okviru vlaške zajednice postoji neslaganje oko jezika, odnosno oko toga da li je vlaški jezik poseban jezik koji se bitno razlikuje od rumunskog, pa je neophodno uraditi standardizaciju (čemu se Rumunija protivi), ili je vlaški jezik samo oblik rumunskog jezika onog koji je korišćen pre jezičke reforme u Rumuniji (krajem 19. veka). Vlaški nacionalni savet usvojio je odluku o vlaškom jeziku kao zvaničnom, i uvođenju vlaškog pisma u ćirilskoj i latiničkoj verziji.²⁵ Drugo otvoreno i diskutabilno pitanje u bilateralnim odnosima jeste zahtev rumunske strane

²⁴ Adriana Petraru and Elena Cruceru, „State Policy Regarding the Protection of National Minority. Romania-Serbia“, Working paper submitted to the Raoud Table on: Bilateral relation between Serbia an Romania: minority politics and EU integrations, organized by Forum for Ethnic Relations, Belgrade, 2016, pp 1-3.

²⁵ Igor Novaković, Nenad Đurđević, „Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji“, *Studija praktične politike*, ISAC Fond, 2015.

u vezi veroispovesti na rumunskom jeziku, odnosno da se nadležnost rumunske pravoslavne crkve proširi (pored slobode delovanja na teritoriji Vojvodine) i na region Istočne Srbije (što je učinjeno bez dogovora sa SPC) gde žive pripadnici vlaške nacionalne manjine.

Kada je reč o pravima i položaju Srba u Rumuniji, oni imaju zvanično priznat status nacionalne manjine i po popisu 2011. godine registrovano je ukupno 18,5 hiljada pripadnika srpske manjine što čini 0,1% u etničkoj strukturi Rumunije. Demografski razvitak odlikuje depopulacija (po popisu 2002. bilo ih je 22,6 hiljada) prvenstveno usled niske i dugoročno opadajuće stope fertiliteta, negativnog priraštaja i posledično stare starosne strukture. U pogledu prostorne distribucije, pripadnici srpske manjine nastanjeni su pretežno u zapadnom delu Rumunije, duž granice sa Srbijom, u četiri okruga (Timiš, Karaš-Severin, Arad i Mehedinți), u dve opštine imaju apsolutnu, a u jednoj relativnu većinu. Najveći broj, gotovo jedna trećina, živi u gradu Temišvaru. Srpska manjina se od 1994. godine finansira iz državnog budžeta, a od 1990. godine ima svog poslanika u rumunskom parlamentu. Srpski jezik je u službenoj upotrebi tamo gde učešće Srba prelazi 20% (Temišvar, Karaš-Severin okrug), u tri lokalna saveta (Temišvar, Karaš-Severin i Mehedinți), dok su u nekim opštinama u upotrebi srpski i rumunski jezik. Srbi su i članovi Saveta vlade Republike Rumunije za nacionalne manjine (od 1993. godine).²⁶

Položaj i prava nacionalnih manjina predstavljaju važan aspekt bilateralne saradnje Srbije i Rumunije, a institucionalni okvir čine sporazumi koje su potpisale ove dve zemlje. Od ukupno 119 bilateralnih sporazuma, najvažniji su Sporazum o odnosima prijateljstva, dobrosusedstva i saradnje (potpisan 1996. godine, a ratifikovan 2002. godine) i Sporazum o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina (potpisan 2002. godine i ratifikovan 2004. godine).²⁷ Na osnovu toga formirana je Međuvladina mešovita komisija za manjine koja ima za cilj realizaciju donetih mera u cilju ostvarivanja manjinskih prava, i do sada su održane dve sednice (2009. godine u Bukureštu i 2011. godine u Beogradu), u toku su nacrti zapisnika treće sednice (2016), ali koji još uvek nisu usaglašeni. U oblasti statusa i zaštite manjinskih prava istaknuta su najvažnija pitanja koja su od važnosti kako za pripadnike srpske, tako i rumunske nacionalne manjine: predstavljanje manjina u Parlamentu, pravo na izražavanje i razvoj etničkog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta, očuvanje kulturnog nasleđa, obrazovanje i informisanje na maternjem jeziku, korišćenje manjinskih jezika u javnoj upravi, a jedan od

²⁶ Forum za etničke odnose, *Izazovi manjinske politike u bilateralnoj i regionalnoj saradnji*, FER, Beograd, 2018, str. 35-41.

²⁷ Jelena Perković, „Analiza sprovođenja bilateralnog sporazuma o zaštiti nacionalnih manjina Srbija – Rumunija”, u: Jelena Perković (ur.) *Analiza sprovođenja bilateralnih sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom*, Centar za regionalizam, Novi Sad, 2016, str. 38-39.

najvećih problema u obe države jeste što ne postoji dovoljan broj kvalifikovanog osoblja za održavanje nastave na maternjem jeziku.

Zaključna razmatranja

Dobri međuetnički odnosi i uspešna regionalna saradnja Srbije sa susednim državama u jasnoj su korelaciji sa položajem i pravima nacionalnih manjina. Zbog toga je od velikog značaja realizacija preuzetih obaveza iz bilateralnih sporazuma i sprovođenje zaključaka sa zajedničkih sednica međuvladinih mešovitih komisija u cilju boljeg ostvarivanja manjinskih prava. S obzirom da bilateralni ugovori nemaju obavezujući karakter, a imajući u vidu kompleksnost manjinskog pitanja, neophodna je svojevrsna regionalna standardizacija i harmonizacija manjinskog zakonodavstva koja bi doprinela stabilizaciji država i unapređenju položaja manjina u regionu, uz saradnju i pomoć Saveta Evrope i Visokog komesara za nacionalne manjine OEBS-a.²⁸

Srbija kao zemlja kandidat za članstvo u EU zalaže se za unapređenje manjinske politike odgovarajućim normama, procedurama i institucijama u cilju veće efikasnosti i inkluzivnosti svih manjina, a posebno kada je reč o uslovima, kapacitetima i mogućnostima za veću realizaciju prava koja im po zakonu pripadaju. Integraciona manjinska politika isključuje asimilaciju, a podrazumeva integraciju svih nacionalnih manjina u društvo uz očuvanje njihovog etnokulturnog identiteta, što približava Srbiju Evropskoj uniji, unapređuje odnose sa susednim državama, doprinosi demokratskim procesima, političkoj stabilnosti i socioekonomskom napretku zemlje.

Istovremeno, u skladu sa Strategijom proširenja EU na Zapadni Balkan, evropskom praksom i vrednostima, smernicama VKNM OEBS-a potrebno je unaprediti postojeću saradnju Srbije sa Srbima u regionu. Briga o svom narodu u dijaspori doprinosi poboljšanju položaja, ostvarivanju ljudskih i manjinskih prava i očuvanju verskog, kulturnog i srpskog nacionalnog identiteta. S tim u vezi, neophodna je dobro osmišljena politika zemlje matice, jasno definisana strateška opredeljenja Srbije na svim poljima delovanja u cilju boljeg odnosa i saradnje Srbije i srpske manjine koja živi u susednim državama. To se, pre svega, odnosi na pomoć adekvatnim diplomatskim, ekonomskim, kulturnim, obrazovnim i drugim merama srpskoj zajednici koja se nalazi u marginalizovanom položaju, kao i pomoć u zaštiti prava na očuvanje srpskog nacionalnog identiteta i punoj afirmaciji kulturne i jezičke autonomije.

²⁸ Arie Bloed and Pieter Van Dijk, *Protection of Minority Rights Through Bilateral Treaties - the Case of Central and Eastern Europe*, Kluwer Law International, The Hague, 1999.

Bibliografija

- Akcioni plan za ostvarivanje prava nacionalnih manjina, http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/prilog_fajl/akcioni_plan_za_sprovođenje_prava_nacionalnih_manjina_sa_semaforom.pdf.
- Bloed, Arie and Van Dijk, Pieter, *Protection of Minority Rights Through Bilateral Treaties - the Case of Central and Eastern Europe*. Kluwer Low International, The Hague, 1999.
- Brunner, George, *Nationality Problems and Minority Conflicts in Eastern Europe*, Besterlemann Foundation Publishers, Gutersloh, 1996.
- Forum za etničke odnose, *Nacionalne manjine u odnosima Srbije sa susedima*, FER, Beograd, 2017.
- Forum za etničke odnose, *Izazovi manjinske politike u bilateralnoj i regionalnoj saradnji*, FER, Beograd, 2018.
- Janjić, Dušan, "Nove nacionalne manjine i demokratska manjinska politika", u: Dragutin Babić i Drago Župarić-Iljić (urs) *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2010.
- Lastić, Pera, „O položaju Srba u Mađarskoj“, u: Vojislav Stanovčić (ur.), *Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoj i centralnoj Evropi*, SANU, Beograd, 2005.
- “Mađarsko državljanstvo za SVE starosedeoce”, gradSubotica.co.rs, 6. januar 2011. Internet, <http://www.gradsubotica.co.rs/madarsko-drzavljanstvo-za-sve-starosedeoce>, 09/05/2019.
- Ministarstvo spoljnih poslova, Uprava za saradnju sa dijasporom i Srbima u regionu, “Deklaracija o unapređenju odnosa Srbije i Hrvatske”, 20. jun 2016, Internet, <http://www.dijaspora.gov.rs/lat/deklaracija-o-unapredenju-odnosa-srbije-i-hrvatske/>, 09/05/2019.
- Novaković, Igor i Đurđević, Nenad, „Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji“, *Studija praktične politike*, ISAC Fond, 2015.
- Tamara, Opačić, *Govor mržnje i nasilje nad Srbima u 2015*, Srpsko narodno vijeće i Vijeće srpske nacionalne manjine Grada Zagreba, 2016.
- Perković, Jelena, „Analiza sprovođenja bilateralnog sporazuma o zaštiti nacionalnih manjina Srbija - Rumunija“, u: Jelena Perković (ur.) *Analiza sprovođenja bilateralnih sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom*, Centar za regionalizam, Novi Sad, 2016.
- Petraru, Adriana and Cruceru, Elena, „State Policy Regarding the Protection of National Minority. Romania-Serbia“, Working paper submitted to the Raoud Table on: *Bilateral relation between Serbia and Romania :minority politics and EU integrations*; organized by Forum for Ethnic Relations, Belgrade, 2016.

- Prelić, Mladena, „Srbi u Mađarskoj: jedan pogled na savremenu situaciju“, u: Nikola Pantelić (ur.) *Etnički odnosi Srba sa drugim narodima i etničkim zajednicama*, Etnografski institut, SANU, knjiga 44, Beograd, 1998.
- Raduški, Nada, „Nacionalna pripadnost stanovništva Srbije po popisu 2011.godine“, *Srpska politička misao*, br. 1, 2013, doi: 10.22182/spm.391.2013.1
- Raduški, Nada, „Srpska nacionalna zajednica na prostoru Hrvatske u drugoj polovini XX i početkom XXI veka“, *Međunarodna politika*, br. 1151, 2013.
- Subotić, Momčilo, „Hrvatska na putu Srbije u EU“, *Politička revija*, br. 4, 2013.
- Tatalović, Siniša, „Utemeljenje Srba u Hrvatskoj“, u: Vojislav Stanovčić (ur.) *Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoj i centralnoj Evropi*, SANU, Beograd, 2005.
- „Ustav Republike Srbije“, Internet, <http://www.parlament.gov.rs>, 12.12.2016.
- Veljković, Dušan, „Položaj srpske manjine u Makedoniji“, u: Vojislav Stanovčić (ur.) *Položaj i identitet srpske manjine u jugoistočnoj i centralnoj Evropi*, SANU, Beograd, 2005.
- „Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina“, Internet, <http://www.bgcentar.org.rs/zakoni-republike-srbije>, 27.12.2016.
- „Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma“, <http://www.bgcentar.org.rs/zakoni-republike-srbije>, 10.1.2017.
- „Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina“, Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica, *Službeni list SRJ*, br. 11, 2002.
- „Zakon o potvrđivanju Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije“, Internet, <http://www.hnv.org.rs/docs/ZAKON%20normalizaciji%20HR.pdf>, 09/05/2019.

Nada M. RADUŠKI

NATIONAL MINORITIES IN BILATERAL AGREEMENTS OF SERBIA WITH THE COUNTRIES IN THE REGION

ABSTRACT

The aim of this paper is to present regional cooperation and bilateral relations with neighboring countries with which Serbia borders through the prism of the position and rights of national minorities. The paper analyzes the status of the so-called new minorities in Serbia (Croatian and Macedonian), as well as the minority rights of the Hungarian and Romanian national minorities. Serbia has signed bilateral agreements with these four countries, which is of great importance for good interstates relations and Serbia's entry into the European Union. Also, the paper discusses the

position and rights of the Serbian minority in the former Yugoslav republics, as well as in some neighboring member states of the European Union (Hungary, Romania). In addition, it analyses the basic demographic indicators (number and spatial distribution) that determine the realization of the rights and freedoms of each minority. Although the social and legal status of the Serbian minority is determined by European standards, they are in practice faced with assimilation. In order to fully realize minority rights and improve the position of the Serb minority, ratified international documents, bilateral agreements, national laws, as well as well-designed policies and assistance from the home state are of great importance.

Key words: Bilateral agreements, national minorities, position, rights, identity, Serbia, Croatia, Northern Macedonia, Hungary, Romania, European Union.